

DİLİN KISA TARİHİ

CRYSTAL, David (2019). *Dilin Kısa Tarihi* (Çev. Tufan GÖBEKÇİN, İstanbul: Alfa Yayınları, 351s., ISBN: 978-605-171-717-3

Brusk ÇAMÇI*

Dil Araştırmaları, Güz 2019/25: 208-217

Kitap Hakkında

İngiliz dilbilimci, yazar ve akademisyen David Crystal'ın oluşturmuş olduğu bu kitap *A Little of Language* adıyla ilk kez 2010 yılında Yale University Press tarafından basılmıştır. Bu kitap, 2016 yılında Tufan Göbekçin tarafından *Dilin Kısa Tarihi* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Kitabın ilk basımı, eylül 2018, ikinci basımı ise mart 2019 tarihinde ISBN 978-605-171-717-3 kodu ile Alfa Yayınları tarafından yapılmıştır. David Crystal'ın kırk bölümden oluşturduğu kitabın anlatımının daha belirgin olması adına kitap bu tanıtım yazısında dokuz bölüme ayrılarak incelenmiştir. Dokuz bölüme ayrılmasının gerekçesi; bölümlerin sayı olarak çokluğu ve kitaptaki 40 bölümün dilbilimin alt dallarına göre belli başlıklar altında toplanabilmesine olanak vermesiydi. İlk sekiz bölümde, insanların dil edinim süreçlerinden bahsedilmiştir. Dokuz, on ve on birinci bölümlerde, imlâ ve dilbilgisi kuralları hakkında bilgiler verilmiştir. On iki, on üç, on dört, on dokuz, yirmi, yirmi bir, yirmi iki, yirmi üç, yirmi dördüncü bölümlerde, aksan, diyalektler ve dil ailelerinden söz edilmiştir. On beş, on altı, on yedi ve on sekizinci bölümlerde, dilin kökenleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yirmi beş, yirmi altı, yirmi yedi, yirmi sekizinci bölümlerde, sözlük ve sözlükçe üzerinde durulmuştur. Yirmi dokuz, otuz ve otuz birinci bölümlerde, teknoloji ve dil ilişkisi üzerine bilgiler verilmiştir. Otuz iki, otuz üç, otuz dört, otuz beş ve otuz altıncı bölümlerde, dilbilimin bir alanı olan edim bilim ana yönleriyle tanıtılmıştır. Otuz sekiz ve otuz dokuzuncu bölümlerde, dilbilim temel yönleriyle açıklanmıştır. Kırkıncı bölüm olan *Sizin Dil Dünyanız* adlı bölümde ise daha önce işlenen birtakım konular özetlenmiştir. Kitap, her bölümde görsellerle süslenmiş ve bölüm sonlarında kısa anlatılarla desteklenmiştir. Bunun yanı sıra kitabın son kısmına okura büyük kolaylık sağlayan ayrıntılı bir dizin eklenmiştir.

Dil Edinimi Üzerine

Bu başlık altında, kitaptaki ilk sekiz bölüm hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Sırasıyla bu bölümleri ele alalım. *Bebek Konuşması* adlı bölümde, yeni doğmuş bebeğin doğduktan hemen sonraki süreçte annesi ile iletişimine yer verilmiştir. Annenin yavrusuyla iletişime geçerken ses tonunu yükseltmesi, sözcükleri tekrar etmesi ve dudaklarını olabildiğince dışarı doğru iterek dudaklarını yuvarlaması uygun ilk iletişim biçimlerinden biri olarak belirtilmiştir. Bu iletişim şekilleri, bebeğin konuşmasında dil gelişiminin temelini atmaktadır. Kitaba göre, bebek konuşmasının

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Mersin/TÜRKİYE, brusk92@gmail.com. ORCID: 0000 0002 1334 1889 Gönderim Tarihi: 28.08.2019/Kabul Tarihi: 13.09.2019

yapıldığı iki durum daha vardır: İlki insanların evcil hayvanlarıyla olan konuşmaları, ikinci durum ise, insanların arkadaşlarına sataşırken onlara bebekmiş gibi davranışlar sergilemesidir.

Dil edinimi içerisinde olduğunu düşündüğümüz ikinci bölümün başlığı, *Ağlamalardan Sözcüklere* biçimindedir. İnsan yavrularının bir aylıkken çıkardıkları seslerin anlamsız olduğu görülür. Bunun nedeni, bebeğin gerekli iletişim olgunluğuna erişmemiş olmasıdır. İnsan yavrularının kimi temel ihtiyaçlarını dile getirmek için çıkardıkları anlamsız seslere kısaca *ağlamak* denmiştir. Kitapta, bebeklerdeki ağlama sesi *vaa* sesi olarak kodlanmıştır. Bebeklerdeki bu ses, aşken çok kısa ve kısa duraksamalarla sesletilir, canı acıyorsa ağlama sesleri yüksek perdeli sestten başlayıp alçalarak devam eder. Kitaba göre, dünyadaki tüm bebekler ilk üç ay boyunca aynı sesleri çıkarır. Bu aylardan sonra *uuu*, *brr* gibi sesler çıkarmakta ve dudaklarını oynatmaya başlamaktadır. Ağızın gerisindeki bu çağıldamalar bebek olgunluğa erişince kulağa daha maksatlı gelir. Bu aşamaya *gıgıldama* denilmiştir. Gıgıldama bebeğin, insanlara bir şeyler anlatma isteğinin ilk gözlemidir. Altı aylık bir bebek *ba ba ba*, *pa pa pa* seslerini dudaklarıyla daha kontrollü çıkarmaya başlar. Bu döneme de *çağıldama* veya *heceleme* denir. Çıkarılan sese dikkat edildiğinde ilk *ba* sesi güçlüdür; fakat sonraki *ba* sesleri daha az nettir. Kitapta bunun gerekçesi, sekansın bir bütün olarak belli şekle sahip olmaması olarak verilmiştir. Bebekler, yaklaşık dokuz aylıkken *ba ba* sekanslarının gerçekten bir şekle sahip olduğu hissedilir. Bebekler, dokuz aydan itibaren dilin en önemli özelliklerinden ikisini öğrenmeye başlar: İlki ritim, ikincisi ise tonlamadır. Bu ayda, öğrendikleri dilin ritmini yansıtan tempoda sesler çıkarmaya başlar. Sözler net bir anlam taşımaz ama daha yüksek sekanslarla tutarlı biçimde telaffuz edilir. Sesin konuşurken yükselme ve düşme biçimi tonlamaya işaret eder. Bu durum, sesin tonu anlama iletilmesinin çok önemli bir yoludur. David Crystal'ın belirttiği başka önemli bir nokta da, bebeklerin anne karnındayken ritim ve tonlamayı hissettiği ve bu deneyimle doğduğu savıdır.

Bu başlık altında üçüncü olarak yer verdiğimiz *Anlamayı Öğrenmek* bölümünde bebekler için, ilk olarak yeni duyulan bir sözcük karşısında verilen tepkinin ne anlama geldiği hakkında bilgiler verilmiştir. Bir bebek gerekli olgunluğa erişmeden konuşmayı öğrenemediğinden, dinlemeyi ve olup bitenleri dikkatle incelemeyi öğrenecektir. Bebekler bir ses duyduklarında ilk olarak başlarını o yöne çevirirler. Beyni bu yüzden dilleri arar ve diller tarafından uyarılmayı ve etkinleştirilmeyi bekler. Kitabımızın yazarı, David Crystal'ın oğlu Steven, on iki aylıkken yaklaşık on iki sözcük biliyormuş. Ayrıca kimi sözcükleri çeşitli etkinliklerle ilişkilendirebiliyormuş. Kitaba göre, insanlar sözcükleri etkin bir biçimde kullanabiliyorsa buna *aktif sözcük dağarcığı*, anladığı hâlde kullanamıyorsa *pasif sözcük dağarcığı* olarak adlandırılır. Steven, on iki aylıkken on iki sözcükten oluşan pasif sözcük dağarcığına sahipmiş. Bu aydan sonra, ilk sözcüklerini üretmeye başlamış aktif sözcük dağarcığı da gelişmeye başlamıştır. Öte yandan D. Crystal, bebeğin ilk sözcüğünün ne olacağı konusunda net bir fikrin olmadığını söylemektedir.

Dil Edinimi Üzerine başlığı altında dördüncü olarak, *Titreşimler Üretmek* bölümüne yer verilmiştir. Bu bölümde, insanların konuşurken bedenlerinin hangi parçalarını kullandıkları konusunda birçok yararlı bilgi aktarılmıştır. Bunlara *vokal*

organlar denmektedir. Vokal organlardan en büyüğü akciğerdir. Akciğer, ilk olarak konuşma ve sesleri taşımak için kullanılır. Ses havayla taşınır ve vokal organlar ile yapılan hareketler, havada titreşimlere neden olur. Bu titreşimler, ses dalgalarıdır. Hava akciğerden çıkar ve nefes borusundan geçerek boğaza ulaşır. Bu yol üzerinde ses kıvrımlarının arasından geçer. Kitapta, ses kıvrımlarını, konuşmak için kullanmayı insanların, evrimle beraber öğrendiği savlanmıştır. İnsanlar ses kıvrımlarının titreşimini kontrol ederek konuşma eylemini gerçekleştirir. Kitapta ayrıca titreşimin nasıl gerçekleştiği ve insanların gelişim dönemlerinde nasıl değiştiği hakkında da bilgiler verilmiştir. Titreşim bir şeyin ileri ve geri hareket etmesiyle gerçekleşir. Ses kıvrımları daha yavaş titreştiğinde ses alçalır. Buna *alçak perde* denir. Ses kıvrımları yüksek titreştiğinde ses yükselir. Buna da *yüksek perde* denir. Ses hızları cinsiyetle, yaşla ve birtakım gelişim dönemleriyle (ergenlik) değişim gösterir.

Bu başlık altında beşinci olarak, *Sesleri Telaffuz Etmek* bölümüne yer verilmiştir. Kitaba göre, insanlarda sesin ortaya çıkması dili, dudakları ve de çeneyi hareket ettirerek tünelin biçimini değiştirmektir. Her yeni şekil, yeni bir ses üretir. Üretilen iki ses arasındaki farkı ses kıvrımlarının titreşimi belirler. Bununla birlikte dil uygun anda uygun yerde titreşimi de başlatıp sonlandırmalıdır. Bunun yanı sıra, David Crystal, vokal organlar ile bilgiler de vermiştir. Sesleri telaffuz etmek için kullanılan vokal organlar: *dudaklar, dişler, diş seti, burun, çene, dil, küçükdil, boğaz, gırtlak kapağı, ses kıvrımları, âdemelması, nefes borusu ve akciğerden oluşmaktadır*. Bunun dışında sesler ise ikiye ayrılır: *ünsüzler ve ünlüler*. Ünsüzler, ağızdan çıkarken dil ve dudaklardan engele uğrarken ünlüler daha çok engelsiz çıkmaktadır.

Seslerin telaffuzu öğrenildikten sonra bir dilbilgisi yapısına ihtiyaç bulunmaktadır. Altıncı olarak bu başlık altında, *Dilbilgisini Keşfetmek* bölümüne yer verilmiştir. Bu bölümde, çocukların sözcüklerin ilginç ve faydalı olduğunu anladıktan sonra dilbilgisi kapısını aralamalarından söz edilmiştir. On sekiz aya ulaşan birçok çocuk, elli sözcüğü söylemeyi öğrenir. Vokal organlar, yeterince olgunlaştıktan sonra bu işlem hızlanır. Kitaba göre dilbilgisi, sözcüklerden anlam üretme ve anlam belirsizliklerini giderme işlevini yerine getirmektedir. Bu bölümde, sözcüklerin çokanlamlılığı üzerine de vurgu yapılmıştır. Anlam aktarımı için bir sözcüğün farklı anlamlarına ve tümcedeki anlamına bakılması gerekebilir. Bununla beraber tümce kurulumunda sözcüklerin yer değiştirmesinin de anlamı etkilediğine ve dillere göre sözcük sırasının az ya da çok kısıtlamalar içerdiğine ilişkin bilgi verilmiştir.

Bir sonraki bölüm, *Sohbet Etmek* adını taşımaktadır. Bu bölümde, dilin çok çeşitli nedenlerle kullanıldığı söylenmekte ve bu nedenlerin başında ise insanların iletişim kurma ihtiyaçlarının olduğu belirtilmektedir. Sohbet etmenin en önemli kuralı sırayla konuşmaktır. Bebekler bu öğrenme sürecine çok erken bir zamanda başlarlar. Anne konuşur, bebek duyar, cıvılda ve çağılarda ve annesi tepki verir. Bebek olgunluğa erişince *hmm, tüh, evet-hayır* gibi sözcüklere tepkiler verir. Sohbet etmenin, çocuklar tarafından öğrenilmesi gereken bir diğer özelliği ise çocukların satırların arasını okumayı öğrenmesidir. En nihayetinde sohbet etmek, insanların sözcüklerle neyi anlatmak istediklerini çıkarsamayı öğrenmektir.

Sekizinci bölüme, *Okuma Yazmayı Öğrenmek* adı verilmiştir. Bu bölümde, konuşulan seslerin görünmediği; fakat yazılan işaretleri görmenin mümkün olduğu

ifade edilmiştir. Kitabın sayfalarını çeviren çocuk, yazının yönünü, sayfaların belirli sırayla çevrildiğini, dildeki harfleri, noktalama işaretlerini, yazı tiplerini, sözcükler arası boşlukları fark eder ve bu farkındalıklar onun okuma yazma sürecini hızlandırabilir.

İmlâ ve Dilbilgisi Kuralları

Bu bölümden önce insanların dil edinim sürecinden ve okuma yazmayı nasıl öğrendiklerinden söz edilmiştir. Bu başlıkta ise; dokuz, on ve on birinci bölümler hakkında bilgiler verilmiştir. *İmlânın Üstesinden Gelmek* adlı dokuzuncu bölümde, imlâ üzerine açıklama yapılmış ve imlânın neden öğrenilmesi gerektiği hakkında bilgi verilmiştir. İmlâ, yaklaşık olarak üç yüz yıldır insanların birbiri hakkında yargıda bulunma biçiminin bir parçasıdır. David Crystal, imlâ için ilk olarak bir ölçünleme sürecinin şart olduğunu belirtmiştir. Herkesin aynı imlâyı kullanması, iletişimi daha kolay ve etkili hâle getirebilir. Bu durumun aksine, imlânın dikkat edilmediği birtakım ortamlar da vardır. Facebook, Twitter vb. sosyal ağ sitelerinde çevrim içi sohbet ederken, anlık iletilerde veya telefon mesajlarında imlâyı dikkat edilmeyebilir.

Bir önceki bölümde imlânın ne olduğu ve neden öğrenilmesi gerektiği hakkında bilgiler verilmişti. *İmlâ Kuralları ve Çeşitlenme* adlı onuncu bölümde, imlâ kurallarının standartlaşması gerektiğine vurgu yapılmıştır. İmlâ çeşitlenmesinin anlam aktarımını zorlaştırdığı savlanmıştır. İmlâ kuralları konusunda nitelikli olarak görülen matbaacılar ve yayıncılar, bazı sözcüklerin yazımında kararsız kalabilmektedir. Yazar, yazım biçiminin eleştirilmesi istenmiyorsa ilk dikkat edilmesi gereken durumun imlâ olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre, imlâ çeşitlenmesinin önüne geçmek için noktalama işaretlerinin ölçünlü kullanımı bir yöntem olabilir.

İmlâ kuralları ve çeşitlenmesi, dilbilgisi kurallarının çeşitlenmesi gibi düşünülebilir. Bu durum birtakım sıkıntılar meydana getirebilmektedir. Kitabın on birinci bölümünde, *Dilbilgisi Kuralları ve Çeşitlenme* hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, dilbilgisi kuralları ve çeşitlenmelerin bağlama göre farklılaşması üzerinde durulmuştur. Bu duruma örnek olarak bir öğrencinin sınıfta konuştuğu dilbilgisi kuralları, sokakta konuştuğu dilbilgisi kuralları ile sözcük ve anlatım çeşitlenmesi açısından farklıdır. Bu iki durumun farkını anlamak ve birbirine karıştırmamak çok önemlidir.

Aksan- Diyalektler- Dil Aileleri

İmlâ ve dilbilgisi kurallarındaki çeşitlenme aksan-diyalekt ve dil ailelerinin iletişim yapısını etkileyebilir. Bu başlık altında ele alınan on iki, on üç, on dört, on dokuz, yirmi, yirmi bir, yirmi iki, yirmi üç ve yirmi dördüncü bölümlerde aksan, diyalektler ve dil aileleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümün anlatımı sırasıyla verilmemiştir. Konunun ilerleyişine uygun bir sıralamaya göre anlatılmıştır. *Dilin Değişimi* adlı yirmi birinci bölümde David Crystal, bütün canlı dillerin değişeceği hakkında bilgi vermiştir. Dillerin durmaksızın değiştiğini not düşmüştür. İnsanlar ve kültürleri nasıl değişiyorsa dilleri de buna koşut değişmektedir. Değişmeyen diller yalnızca ölü dillerdir. Dillerin söz varlığı yeni bir şeyin keşfi ile değişime uğrayabilir. Dile yeni giren sözcükler buna örnek olarak verilebilir. Bu durum eski sözcükleri de kullanımdan kaldırabilir. Dilin evrimi, sadece sözcüklerin değişimiyle sınırlı kalmaz, dilbilgisi, telaffuz, yazım ve noktalamada da değişime uğrayabilir.

Dilde Farklılaşmalar adlı yirmi ikinci bölümde, dilin kullanımına bağlı değişimler ve bunun nedenlerinden söz edilmiştir. Dilde farklılaşmanın ilk nedeni aksanlar ve diyalektlerdir. Aksan ve diyalektler konuşmacının hangi ülkeden veya hangi bölgeden olduğunun bir göstergesidir. Bir başka gösterge, dilin yaşa göre farklılaşmasıdır. Sesin küçük bir çocuğa mı, yoksa yaşlı bir kişiye mi ait olduğu kolayca anlaşılabilir. Bir diğer dil farklılaşması, cinsiyet değişkeninde gözlemlenmektedir. Erkek ve kadının özellikle ergenlikle başlayan ses perdelerindeki farklılaşma kulakla bile ayırt edilebilecek bir duruma gelir. Bütün bunların yanı sıra, konuşma biçimi, insanın hangi etnik gruba ait olduğunu gösterebilir. Dilde farklılaşmanın diğer nedenleri de insanların birbirleriyle ilişkileri (hitabet, samimiyet), konuşma ve yazma biçimleridir.

Aksanlar ve Diyalektler adlı on ikinci bölümde David Crystal, aksan ve diyalektlerin çeşitli örnekler üzerinden görünümüne değinmiştir. İlk olarak diyalekt kavramına bakılırsa; ülkenin belli bir bölgesine ait konuşma biçimi olarak tanımlanabilir. Diyalektlerde, yerel sözcükler ve ifadeler kullanılır. İngiltere İngilizcesine ait bir sözcükle Amerikan İngilizcesine ait bir sözcük ayırt edilebilir ve o sözcükler bunun o ülkedeki hangi bölgede tercih edildiği hakkında bilgi verebilir. Bu farklılıklar sözcükler ve dilbilgisi boyutundadır. Aksan ise, sadece telaffuzla ilgili bir terimdir. Aksanlar da bir kişinin hangi ülkeden, hangi bölgeden geldiği hakkında bilgiler verir; fakat bunu sözcük ve tümceler ile değil, sesler ile yapar.

Çalışma Dili adlı yirmi üçüncü bölümde dilin meslekî kullanımına yer verilmiştir. Dilin çalışma yerlerindeki kullanım biçimine bakılarak hangi uzmanlık alanına ait olduğu tahmin edilebilir. Bir metinde söyleme biçimi, yazarın amacına ilişkin ipuçları verebilir. Dolayısıyla, dilde kullanılan özel sözcükler, terimler, semboller ve özel dilbilgisi metin dilinin yorumlanmasını sağlar.

Bir önceki bölümde çalışma dilinin hangi meslek yapısına ait olduğuyla ilgili bilgiler verilmişti. Yirmi dördüncü bölümde ise, *Jargon* hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde, jargonun tanımı yapılmış ve neden kullanıldığı üzerinde durulmuştur. David Crystal'a göre jargon, insanların konuşma biçimi aracılığıyla ortak alanda çalıştıklarını gösteren bir dil kullanımudur. Resmî olmayan bir konuşma dilidir. Grup üyeleri tarafından bilinen gizli bir dildir. Bir anlamda insanların kendi aralarında anlaşmak için birtakım söz veya söz gruplarına yükledikleri özel anlamlarla bir anlaşma dili oluşturmaktadır.

İki Dilli Olmak adlı on üçüncü bölümde, iki dilli olan insanların yaşadığı olumlu veya olumsuz durumlar aktarılmıştır. Bir insanın dış görünüşü dışında hangi topluma ait olduğu konuşması ve aksanından ayırt edilebilir. Küçük çocuklarda üç yaşından itibaren aksanlı bir konuşma oluşur. İnsanların yaklaşık dörtte üçü, iki veya daha çok dili konuşarak büyür. İki dilli olmanın bazı ülkelerde siyasî yaptırımlarından dolayı olumsuz sıkıntıları olmuştur. David Crystal, dünyadaki tüm ülkelerin iki dilli konuşurlara saygı göstermesini ve bu yönde çalışmaların yapılmasını savunmuştur.

Dünyanın Dilleri adlı on dördüncü bölümde, dünyada yaklaşık olarak altı bin dilin olduğu ve bununla beraber yaklaşık yirmi bin diyalekt olabileceğinden söz edilmiştir. Dünyada yeni dillerin keşfi sürdüğü gibi bunun aksine ölmekte olan diller de vardır. Örneğin, Papua Yeni Gine ormanları arasında ıssız bir vadiye yapılan araştırmalarda orada konuşulan bir izole dilin olduğu görülmüştür. İnsan grubunun benzer dil

yapılarına sahip olmaları bir dil ailesi kavramını oluşturmuştur. Bunu düşündüren coğrafi konum, ticaret, ses ve dilbilgisel yapının benzerlikleridir.

David Crystal, *Ölmekte Olan Diller* adlı yirminci bölümde, ölmekte olan birtakım dillerin insanlar sayesinde tekrardan canlandırılabilmesine dair bilgiler verilmiştir. Bir dil, konuşularak, yazılarak veya işaret diliyle nefes alıp verir. Dil, onu konuşan son kişi öldüğü zaman ölür. Dünyada tehdit altında veya ölmekte olan diller vardır. Bunların çoğu Ekvatorun güneyinde yer alan ülkelerden oluşur. Kuzey Amerika'da Kızılderili dilleri, Britanya, İrlanda ve Fransa'daki Kelt dilleri buna örnek verilebilir. Bu dilleri korumak veya bunları tekrar canlandırmak için, insanların öncelikle istekli olması gerekir. Daha sonra ise hükümetlerin maddî destekleri ve bu dillerin belgelenmesi (dilbilgisi kitap yazımı, sözlük hazırlanması) gerekir.

David Crystal, *Dilleri Karşılaştırmak* adlı on dokuzuncu bölümde, dillerdeki yapıların birbirleriyle olan ortak özellikleri ve farklılıkları ortaya koymuştur. Dünyada yaklaşık olarak altı bin dil olduğu söylenebilir. Bunların bir kısmı ortak özelliklere sahiptir. Bütün dillerde adlar, eylemler, sesli-sessiz harfler, ritim-tonlamalar vardır. Farklı özellikleri ise dilbilgisel yapıları, sözdizimleri, sözcük seçimleri ve bağlamsal yapılarıdır.

Dilin Kökenleri

On beş, on altı, on yedi ve on sekizinci bölümlerde, dilin kökeni hakkında bilgiler verilmiştir. *Konuşmanın Kökenleri* adlı on beşinci bölümde, konuşma eyleminin tarihselliği ve konuşmanın kökenleri hakkında bilgiler verilmiştir. Konuşma için ilk olarak tüm sesleri çıkarabilmeyi sağlayacak vokal organlara ve bunları anlamlandırarak sağlam bir beyne sahip olmak gerekmektedir. Yazara göre, insanların en yakın hayvan akrabası kuyruksuz maymunlardır. Araştırmacılar, M.Ö. 100.000- 300.000 arasında Avrupa'da yaşayan insan benzeri canlıların bir tür ilkel konuşmaya sahip olabileceği yönünde fikir beyan etmişlerdir. Araştırmacılar bu canlıların kafataslarının içindeki boşlukların alçı modellerini yapmış ve bunun sonucunda beynin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda bu insanların modern insan beynine sahip olabileceği ortaya çıkmıştır. Fakat vokal organlar yumuşak yapıya sahip olduğundan, çürümüş ve bu konu ile ilgili fikir üretilememiştir. İnsanların M.Ö. 8000'den önce, konuşmaya başladığı yönünde araştırmacıların tahminleri bulunmaktadır.

Yazının Kökenleri adlı on altıncı bölümde, yazının tarihî kökeni ve yazıdan önceki dönemde kullanılan sembollerden bahsedilmiştir. İlk olarak, mağarada kullanılan işaretler yalnızca çizimlerin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Bu çizimler belirli bir büyüklük ve şekle sahip olduğu ve bir yüzeyde belirli bir yönde sıralandığı zaman yazı dizgesine dönüşmeye başlar. M.Ö. 30.000 dolaylarında bu tür yazı dizgesinin ortaya çıktığı görülmektedir. M.Ö. 9000 dolaylarında kil tabletler üzerine simgeler kullanılmıştır.

On beş ve on altıncı bölümlerde konuşma ve yazının kökenleri hakkında bilgiler verilmiştir. On yedinci bölümde ise yazar, *Modern Yazım* hakkında bilgi vererek önceki bölümlerde sözü edilen tarihsel bilgileri güçlendirmiştir. Bu bölümde, modern yazı sistemlerini incelerken çeşitlilik gösteren kullanımlar ve görüşler üzerinde

durulmuştur. Resim ve yazı hızla kullanışsız hâle gelince bunu kolaylaştırmanın yolları aranmıştır. Dildeki seslerin yerine geçecek işaretler eklemek bunun bir yoludur ve bunlar resimlerle birlikte yeni sözcükler oluşturmak için kullanılmıştır. Her harfin bir sese karşılık geldiği bu yazma yöntemine *alfabetik* denir. Alfabetik yazımın en eski örneği M.Ö. 1990'larda Mısır'da keşfedilmiştir. Latin alfabesi günümüzde İngilizce ve daha birçok dili yazmak için kullanılan alfabadir. Dünyada en yaygın kullanılan yazı sistemidir.

David Crystal, önceki bölümlerde konuşma, yazı ve modern yazımın kökenleri hakkında bilgiler vermişti. On sekizinci bölümde ise, *İşaret Dili* üzerinde durmuştur. Bu bölümde, işaret dilinin kullanımı ve işaret dili ile ilgili bilinen yanlışları dile getirmiştir. Konuşma ve yazma, dille karşılaşmanın önemli iki yoludur. Fakat diğer bir yolda işaret dilidir. İşaret dilinin tarihselliğine bakılırsa; 30.000 yıl önce insanlar vokal sesi çıkarabilmekten yoksunken belli işaretler yaparak ellerini kullanması ile ortaya çıktığı savlanmaktadır. İşaret dili için iki önemli nokta vardır. İlki, konuşma dilinden sözcükler alınıp işarete çevrilmesidir. İkincisi ise, işaret dillerinin her dil için birbirinden farklı olduğudur.

Sözlük ve Sözlükçe

Yirmi beş, yirmi altı, yirmi yedi, yirmi sekizinci bölümlerde, sözlük ve sözlükçe hakkında bilgiler verilmiştir. *Sözlükler* adlı yirmi sekizinci bölümde sözlüklerle ilgili ne işe yaradığı, neden gerekli olduğu gibi kimi bilgilere yer verilmiştir. Bir sözcük doğru kullanılmak isteniyorsa sözlükte her tanıma dikkatli bakılmalıdır. Sözlüğün birçok kullanım alanı bulunmaktadır. Söz gelimi, dil öğrencileri dil öğrenirken sözcük yazımlarını kontrol etmek için de sözlük kullanabilir. Sözlükler bir sözcüğün dilbilgisi yapısı, sözcüğün kökenleri hakkında bilgiler içerebilir.

David Crystal, *Etimoloji* adlı yirmi altıncı bölümde, etimolojiyi tanımlamış ve sözcüklerin kökenleri hakkında bilgiler vermiştir. Etimoloji, sözcüklerin geçmişi ve kökeninin incelenmesidir. Yalnızca ses değişimleri değil, sözcüklerin uğradığı anlam değişimleri de etimoloji çalışmalarının içerisinde değerlendirilir.

Yer Adları adlı yirmi yedinci bölümde, insanların neden yer adlarını kullandığına ilişkin bilgiler aktarılmıştır. İnsanlar bir yer tarif ederken veya yaşadıkları yeri belirtirken yer adlarını kullanırlar. Yer adlarını insanlar koyarlar. Bazen bu yer adlarının kökeni hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadan da yer adlarını kullanabilirler. Nitekim böyle bir durum olsa da yerlere ad koymak hayatı kolaylaştırır.

Kişi adları adlı yirmi sekizinci bölümde ise, insanların kişi adlarını neden kullandıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Adların yanlış söylenmesi, insanları üzen bir durumdur. Bir kişi ayırt edici özelliklere sahip değilse, kişi adları kullanılır. Ayrıca aynı ada sahip kişileri ayırt etmek için de birtakım takma adlar kullanılır. Kişiler, ön ad, soyad veya aile adı, belli dinî ayin türlerinde, din değiştirme işleminde, rumuz ve mahlas almada yeni adları kullanmayı tercih edilebilir.

Teknoloji ve Dil İlişkisi

Yirmi dokuz, otuz ve otuz birinci bölümlerde, teknoloji ve dil ilişkisi üzerine bilgiler verilmiştir. Yirmi dokuzuncu bölümde David Crystal, *Elektronik Devrim* üzerinde durmuştur. Bu bölümde, elektronik devrimin insan hayatında yaptığı değişimlere yer verilmiştir. Bilgisayarlar dilin doğasını değiştirmiştir. Teknolojik gelişmeler (telefon, tablet, internet vb.) insan hayatında özel bir iletişim dili oluşturmuştur. İnsanlar telefonda birileriyle konuşurken anlık bir iletişim dili kullanırlar. İnsanlar, mesajlaşırken sözcük seçimlerine, dilbilgisi kurallarına pek dikkat etmemektedir. Bu durumlar, gündelik iletişimi de etkilemiştir.

Otuzuncu bölümde, elektronik devrimle ortaya çıkan *Mesajlaşma Dili veya Kültürü* hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde, insanların mesajlaşırken kullandıkları kısaltmalara yer verilmiş ve kullandıkları kısaltmaların nedenlerinden bahsedilmiştir. Kısaltmalarla ve sembollerle yapılan mesajlaşmaların yeni bir dilin ürünü olmadığı savunulmuştur. Yani, mesajlaşma dili gerçekte yeni bir dil değildir ve var olan dilin bir görünümüdür. İnsanlar, mesajlaşma dilinde kısaltma ve sembollerini zaman ve enerjiden kazanmak veya havalı görünmek için kullanmıştır.

Otuzuncu bölümde mesajlaşma dilinde kullanılan birtakım dil oyunları ve mesajlardaki tümce kısaltmalarından bahsedilmiştir. *Dil Oyunları* adlı otuz birinci bölümde, insanların dil oyunlarına bebeklikten beri maruz kaldığı ve bunun yanı sıra telefon mesajlarında, gündelik hayatta da dil oyunlarını sıkça kullandığı belirtilmiştir. Telefon mesajları, insanların dille oynamaya ne kadar yatkın olduklarını gösterir. Gündelik hayatta da insanlar alfabenin harfleriyle oynamayı ve bunu bir tür dil oyununa dönüştürmeyi sevmişlerdir.

Edimbilim

Otuz iki, otuz üç, otuz dört, otuz beş ve otuz altıncı bölümlerde, *Edimbilim* hakkında bilgiler verilmiştir. Otuz ikinci bölümde, *Dili Neden Kullanırsınız?* üzerinde durulmuştur. Dilin işlevselliği üzerine vurgu yapılmıştır. Yazara göre, dilin başlıca amacı; iletişim kurmaktır. Dilin başka amaçları da vardır. İnsanlar dili; dil oyunları oynamak, duyguları ifade etmek, sinirsel enerjiyi boşaltmak, uyumlu ilişkiler kurmak, mahcubiyetten kaçınmak, sosyal ilişkiler kurmak, özel ayinlere katılmak ve düşünmek için kullanabilirler.

Duyguların Dili adlı otuz üçüncü bölümde, duyguların insanlara hitap eden yönü üzerinde durulmuştur. Dil genellikle aynı şeyi söylemenin çeşitli yollarını sunmuştur. Bir sözcük görüldüğünde veya dinlendiğinde zihinde uyanan duygular vardır. Bu duygular, insanları duygusal düşünmeye yöneltmiştir.

Otuz dördüncü bölümde, *Siyasal Yerindelik* hakkında bilgi verilmiş ve dünyada kullanılan siyasal yerindelik teriminin içeriğinden bahsedilmiştir. İnsanlar iletişim kurarlarken birtakım takma adlar ve adlandırılmalar kullanmışlardır. Bu durum, olumlu veya olumsuz düşünceleri doğurabilir. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanmak zorunda kalan kişiler için *topal* ifadesi yerine *özürlü*, *engelli* ifadesi kullanılır. Yazara göre, hükümetler bazen bir adı tercih edip adın diğer kullanımını yasaklamış ve yaptırımlarda bulunmuş; bazen de uygun olmayan kullanımları engellemeye

alışmışlardır. David Crystal, bunu kısaca *siyasal farkındalık* olarak nitelendirmenin daha uygun olabileceğini söylemiştir.

Edebiyatta Dil adlı otuz beşinci bölümde, edebiyat ile dil ilişkisine yer verilmiştir. Edebiyatın ve edebî ürünlerin hoşa giden veya hoşa gitmeyen duygu ve düşünceleri dille yansıtılır. Yazarımıza göre edebiyat, sözcüklerle çizilen bir resme benzetilir, hayatlara yeni bir boyut katar ve başka sanatsal metotların başaramayacağı Őekilde zihinle kalbi yakalar.

Bir Tarz Geliştirmek adlı otuz altıncı bölümde, dilin kişiye özgü biçemsel kullanımlarından söz edilmiştir. D. Crystal'a göre tarz, kişinin dili kendine özgü kullanma biçimidir. Kişi nerede, kiminle konuştuğuyla ilgili duruma göre dil oluşturur. Örneğin, resm durumlarda resm dil, günlük yaşantıda günlük dil kullanır. Dildeki farklı tarzları bilmek, dile hkim olmaya çalışmak, dilin kurallarıyla oynamak kişinin kendi tarzını ortaya koymada fayda sağlayabilir.

Dilbilim

Otuz sekiz ve otuz dokuzuncu bölümlerde, dilbilim hakkında bilgiler verilmiştir. Otuz sekizinci bölümde, dilbilimin tanımı yapılmış; dilbilimin amacı ve alt dallarının olduğu bilgisi verilmiştir. D. Crystal'a göre dilbilimin genel tanımı, dilin bilimsel olarak incelenmesidir. Dilbilimin amacı, dillerin nasıl işlediğini keşfetmektir. Dilbilimin alt dalları ise *sesbilim, anlambilim, toplumsal dilbilim, psikodilbilim, tarihsel dilbilim* vb.'dir.

Otuz dokuzuncu bölümde yazar dilbilimin alt dalı olan *Uygulamalı Dilbilim* hakkında bilgiler vermiştir. Bu bölümde, uygulamalı dilbilimin ne olduğu ve hangi işlerde kullanıldığı hakkında açıklama yapılmıştır. Yazarımıza göre uygulamalı dilbilim, bir konuşma terapistinin bir çocuğa dili geç öğrenmesinde çektiği sıkıntıyı çözmesinde yardımcı olabilir. Ayrıca bir diğer kullanım alanı, adlı tıp uzmanlarının suları aydınlatmasına yardımcı olmaktadır.

Sizin Dil Dünyanız

Kitapta yer alan *Sizin Dil Dünyanız* adlı kırkıncı bölümde, yazar daha önce işlenen birtakım konuları özetlemiştir. Kitaptaki bilgiler altıya bölünerek özetlenmiştir. I. Bölümde, lmek üzere olan dillerden bahsedilmiştir. II. Bölümde, azınlık dillerin önemsenmesi gerektiği savunulmuştur. III. Bölümde, yeni dillerin öğrenilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. IV. Bölümde, dilin nasıl farklılaştığı üzerine bilgi verilmiştir. V. Bölümde, dilin standartlaşma süreci ve görünümlerinden söz edilmiştir. VI. Bölümde, konuşma problemleri yaşayan insanlara gösterilmesi gereken tutum ve davranışlardan bahsedilmiştir.

Değerlendirme

Bu kitap, lisans ve lisansüstü dilbilimine giriş ve benzeri derslerde rahatlıkla temel kaynaklardan biri olarak kullanılabilir. Kitap, her ne kadar Türkçeye *Dilin Kısa Tarihi* olarak çevrilmiş olsa da, ağrılıklı olarak dilin ve dilbilimin güncel konularından

söz ettiği için kitabın bir dilbilimine giriş kitabı olarak düşünülmesi pek de yanlış sayılmaz. Bu değerli kitabın çevirisinde, dilbilim alanında kullanılan genelgeçer terimlerin seçilmesi ile de kitap, bu alanda çalışanların rahatlıkla okuyabileceği bir metin niteliğini kazanmıştır. Dile meraklı genel okurun yararlanacağı ve birçok bilgiyi öğrenebileceği bir kitap niteliğini de taşımaktadır. Bu hususların dışında, kitapta söz edilen dil edinim süreçlerinin açık ve betimleyici anlatımı, dünya dilleri üzerine verilmiş tipolojik örneklerin gösterimi de kitabı etkileyici bir hâle getirmiştir.

Kaynakça

CRYSTAL, D. (2019). *Dilin Kısa Tarihi* (Çev. Tufan GÖBEKÇİN), İstanbul: Alfa Yayınları.